

لیکونکی: ریچارد هاینبر «Richard Heinberg»

منبع او دخپړیدو نیټه: کونترپانچ «2026-03-13».

ژباړونکی: پوهندوی دوکتور سیدحسام «مل»

د ایران پوځي پرسونل د "د هرمز تنګي هوښیار کنټرول" په نوم تمرین کې برخه اخلي، چې د اسلامي انقلابي ګارډ قول اردو د سمندري ځواکونو لخوا د ۲۰۲۶ کال د فبروري په ۱۶مه په فارس خلیج او هرمز تنګي کې ترسره کېږي. عکس د اسلامي انقلابي ګارډ قول اردو د مطبوعاتي دفتر لخوا / هیند آوت / انادولو د ګیټي امیجز له لارې

د ایران جګړه په نړیواله کچه یو خنډ جوړوي

The Iran War Reveals a Global Chokepoint

د هرمز تنګي ته د نړۍ د پام اوسنی تمرکز باید موږ ته د هغه اقتصاد د ذاتي کمزورۍ یادونه وکړي چې پکې زموږ د خوړو او انرژۍ امنیت، او زموږ ژوند، د کمیدونکو او ککړونکو سرچینو او د دوامداره ودې تمو سره تړلي دي.

*

*****

دا روښانه نه ده چې د ايران پر وړاندې د متحده ايالاتو جگړه به څومره دوام وکړي. ځينې راپورونه وړاندیز کوي چې ولسمشر ډونالډ ټرمپ ممکن د څو ورځو په اوږدو کې بريا اعلان کړي او بریدونه ودروي؛ نور يې د امريکا يې بوتانو سره په ځمکه کې د اوږدې مبارزې وړاندوينه کوي. د متحده ايالاتو د روښانه اهدافو نشتوالی اټکلونه راپاروي. حتی که د بنمنی ژر پای ته ورسېږي، جگړه د صنعتي ټولنو دوامداره زیان منونکي څرگندوي: د فوسیل سوڼگ توکو باندې د دوی سیستمیک انحصار.

د فارس خلیج کې د هر مز ۲۴ میله پراخه تنگی، چې له لارې يې د نړۍ د تیلو شاوخوا ۲۰٪ لیرد تیرېږي، د یوې مهمې صنعتي سرچینې لپاره یو څرگند ټکی دی. مگر دا د ماتیدونکي نړیوال اکمالاتي زنجیرونو لپاره د مناسب استعار په توګه هم کار کوي چې ټول اقتصاد پرې تکیه کوي.

د متحده ايالاتو-اسرائیل-ايران شخړې د تیلو د نرخونو ډراماتیک بې ثباتی لامل شوي، چې په یوه ورځ کې نږدې ۴۰٪ بدلون ثبت شوی. ډیری اقتصاد پوهان پوهیږي چې د تیلو لورې بيې کولی شي په اقتصاد باندې فشار راوړي، مگر نرخونه یوازې د کیسې یوه برخه ده. جگړه احتمال لري چې په منځني ختیځ کې د تیلو تولید، ذخیره کولو او بار وړلو زیربنا ته اوږدمهاله زیان ورسوي. په غوره حالت کې، که چیرې د بنمنی سمد لاسه پای ته ورسېږي، نو د نړۍ د خامو تیلو رسولو کېدای شي په شپږو میاشتو کې ثبات راشي. مگر ثبات به احتمال د تولید په ټیټه کچه بیا پیل شي، ځکه چې د عراق او د منځني ختیځ د نورو تولیدونکو هیوادونو د تیلو د تولید ظرفیت احتمال لري چې له خطر سره مخ شي.

عراق د سعودي عربستان وروسته په سیمه کې دوهم لوی تولیدونکی دی. که چیرې تیل ونه لیردول شي یا زیرمه شي، نو تولید باید کم شي - دا یوه سپکه پریکړه نه ده، ځکه چې د تیلو تولید بندول کولی شي ځاګانو ته زیان ورسوي. مگر دا هغه څه دي چې پېښېږي: د هر مز تنګي د اغیزمن بندیدو له امله د عراق د اصلي سویلي تیلو ساحو څخه د تیلو تولید ۷۰٪ کم شوی دی. سعودي عربستان، متحده عربي اماراتو، کویت او قطر هم د جگړې له امله تولید کم کړی دی. ايران حتی په سیمه کې د دوی نږدې متحد، عمان کې د تیلو تاسیساتو ته زیان رسولی دی.

دا یو سیستم دی چې د ناکامی لپاره ټاکل شوی دی.

پداسې حال کې چې په وروستیو ورځو کې د خامو تیلو لپاره د ځای نرخونه لوړ شوي او راتیت شوي، د راتلونکي نرخونه په کلکه لوړ دي. د تیلو هوبنیا ر پانګه اچوونکي او د صنعت شنونکي تمه نلري چې دا د تیلو بحران به ژر حل شي. د جگړې له پیل څخه یوه نیمه اونۍ وروسته، د امریکا د ګازو بيې په اوسط ډول په هر ګیلن کې نږدې ۶۰ سینټه

لوري شوي؛ په تاريخي ډول، د تيلو د كمښت له امله د گازو لوري بيې د تيلو د بيو له عادي كيدو وروسته د اونيو يا مياشتو لپاره دوام لري.

بيا ثانوي اغيزې شتون لري، چې په لويه كچه د اقتصاد تبصره كونكو لخوا له پامه غورځول شوي. تر دې دمخه، د ايران جگړې په مؤثره توگه د نړۍ د هيليم رسولو دريمه برخه بنده كړې ده. هيليم د فوسيل سونگ توکو په څير د نه تجديد كيدونكي سرچيني په توگه كميرې. د قطر د راس لافان تاسيسات، چې هره ورځ ۱۷ ميټريك تنه هيليم توليدوي، اوس آفلاين دي. متخصصين خبرداري ورکوي چې که چيرې تنگي د دوو اونيو څخه ډير وخت لپاره د بار وړلو لپاره وتړل شي، نو د مياشتو لپاره د نړيوال هيليم كمښت رامینځته كيدی شي. هيليم د پرمختللي سيميكمډكټر توليد پروسو كې لازمي دی.

پداسې حال كې چې سيميكمډ كټرونه د لور تيكنالوژي اصلي توکي دي، خواره د انسانانو لپاره خورا اساسي اړتيا ده. د نړۍ د سرې رسولو نږدې دريمه برخه د هرمنز تنگي له لارې تيريزي، او د سرې بيې لوريزي. پرته لدې چې جگړه په څو ورځو كې پای ته ورسيزي او ليردونه په چټکۍ سره بيا پيل شي، د نړۍ د خوراکي توکو نرخونه به په ټول کال کې په ناڅاپي ډول لوړ شي.

دا پرمختگونه هغه پيغام ټينگار کوي چې مور بيې په پوست کاربن انستيتيوت کې له دوو لسيزو راهيسې تکراروو. تيل او نور فوسيل سونگ توکي د عصري صنعتي اقتصاد اساس دی. دوی ککړوي، مگر دوی هم کميرې. او د تيلو (او، په زياتيدونکي توگه، طبيعي گاز) په صورت کې دوی په نړيواله کچه په لويه کچه سوداگري کيزي، چې جيوپوليتيک خطرونه لوروي. دا يو سيستم دی چې د ناکامۍ لپاره ټاکل شوی.

خو کله؟ په ۲۰۰۳ کال کې د امريکا د عراق د يرغل په جريان کې او لږ وروسته، د نړۍ د دوديزو تيلو توليد کې د ټولو وختونو لوروالی داسې ښکارېده چې په لاس کې وي. په حقيقت کې، په تيرو دوو لسيزو کې، د دوديزو نړيوال تيلو توليد يوازې په څو کلونو کې د ۲۰۰۵ کال له کچې څخه ډير شوی دی.

په هر صورت، د تيلو ټول توليد په لويه کچه د متحده ايالاتو څخه د سختو تيلو، د کاناډا څخه د تيلو شگو او د برازيل څخه د ژورو اوبو تيلو د لور ونډې له امله مخ په زياتيدو و دی. د خامو تيلو دا غير دوديز سرچينې د دوديزو تيلو په پرتله لور توليد (او چاپيريالي) لگښتونه لري. په حقيقت کې، د تيلو بيې عموماً د انفلاسيون سره سم تنظيم شوي ارقامو کې د 2005 کال څخه دمخه په پرتله لورې پاتې دي، که څه هم دومره ټيټې دي چې نړيوال اقتصادي پراختيا ته اجازه ورکړي چې په ورو سرعت سره دوام ورکړي.

حتی که ترمپ TACOs وکړي او بريډونه ژر پای ته ورسوي، جگړه د عصري صنعتي اقتصاد په لاره کې د پام وړ بدلون استازيتوب کوي.

په ورته وخت کې، د اقليم د بدلون سره د مبارزې هڅې د فوسيل سونگ توکو څخه د نوي کيدونکي انرژۍ سرچينو ته د انرژۍ ليرد بڼه واخيسته - په عمده توگه لمريز او بادي بريننا. پداسې حال کې چې د نوي کيدونکي انرژۍ په لور بدلون په ډيرې کچې معنی لري، د نوي کيدونکي انرژۍ د ترويج کونکو پيغامونه ځيني وختونه ډير خوشبين وو: دوی ژمنه وکړه چې نړۍ کولی شي د فوسيل سونگ توکو په چټکۍ او بشپړ ډول د لمر او باد سره ځای په ځای کړي، پداسې حال کې چې لاهم اقتصاد وده کوي. زموږ تحليل پرځای وړانديز کوي چې بدلون به لسيزې وخت ونيسي، په کوم کې چې د غير ليرد موخو لپاره د انرژۍ مصرف بايد د پام وړ کم شي، او د اوږدې مودې لپاره د انرژۍ تول کارول، په ځانگړې توگه په لور صنعتي هيوادونو کې، د اوسني کچې يوه برخه به وي که چيرې تمدن دوامداره وي. برسېره پردې، د نوي کيدونکي انرژۍ ليرد لپاره اړين منرالونه بيا په نړيواله کچه سوداگري کيږي او لاهم ډير جيوپوليتيک خنډونه رامینځته کوي.

او دلته موږ يو، د تيلو د توليد د اغيزمن دوديز لوړوالي څخه ۲۰ کاله تير شوي، د انرژۍ ليرد لاهم په لومړني پړاو کې دی (فوسيل سونگ توکو اوس د نړۍ ۸۲٪ انرژي چمتو کوي، چې پنځه کاله دمخه ۸۵٪ وه). په متحده ايالاتو کې د لمريزو تختو نصب کول په ۲۰۲۵ کې د ترمپ ادارې د نوي کيدونکو انرژۍ ضد هڅونو او جريموله امله راتپت شول. فريکينگ خپل حد ته نږدې دی، د متحده ايالاتو د تيلو سخت توليد سره چې ممکن سربکال خپل ناگزير کمښت پيل کړي. د اقتصاد بريننا کول (بريننا اوس مهال د تولي انرژۍ کارولو شاوخوا ۲۱٪ جوړوي) د انرژۍ ليرد لپاره اړين دی، مگر د نوي معلوماتو مرکزونو لپاره د بريننا غوښتنې ناڅاپي وده د تولو انرژۍ کارولو - ترانسپورت، توليد، کرنې او نورو لپاره - تارونو ته د ليردولو هدف ځنډولو گواښ کوي که نه نو ماتي به ورکړي.

نو، په منځني ختيځ کې د جگړې لپاره څومره بڼه وخت دی! که جگړه د اونيويو يا مياشتو لپاره وغځيږي، اقتصاد او سياست، سيمه ايز او نړيوال، به احتمالاً بې خونده راشي. که تاسو د هغه څه په اړه اوږد تحليل غواړئ چې په خطر کې دي، کريگ تينډيل غوره لري چې ما ليدلي دي. لنډه نسخه: د انرژۍ اوږدمهاله بحران به د نړيوال انفلاسيون، د خوړو کمښت او د سياسي بې ثباتۍ د زياتوالي لامل شي. دا ټول په يو وخت کې په ډيرې کچې خورا بدمرغه کيدی شي.

حتی که ترمپ TACOs وکړي او بريدونه ژر پای ته ورسوي، جگړه د عصري صنعتي اقتصاد په لاره کې د پام وړ بدلون استازيتوب کوي. مالي بلبونه احتمال لري چې د توليد اقتصادي ناڅرگندتيا زياتوالي له امله مات شي. د متحده ايالاتو د فدرالي زيرمو پلانونه چې د سود نرخونه کموي احتمال به د انرژۍ او خوراکی توکو د لوړو بيو له امله له پټلۍ څخه ووځي. د تيلو قوي نرخونه به يقيناً د لور لگښت لرونکي پټروليم کيندلو کې ډيرې پانگوني ته وهڅوي، د تيلو د توليد کمښت ورو کوي، پدې توگه د انرژۍ ليرد نور هم ځنډوي.

او په یاد ولری، د متحده ایالاتو له نظره دا د انتخاب جگړه ده، نه اړتیا.

د هر مز تنگي ته د نړۍ د پاملرنې اوسنی تنظیم باید موږ ته د هغه اقتصاد د ذاتي نازکوالي یادونه وکړي چې پکې زموږ د خوړو او انرژۍ امنیت، او زموږ ژوند، د کمپیونکي او ککړونکي سرچینو او د دوامداره ودې تمو سره تړلي دي. نور تېکان ورکونکي ټکي راڅرگندېږي.

د تل په څیر، موږ د ټولني انعطاف ته د هغه څه سره د مقابلي لپاره د غوره ستراتیژۍ په توګه مشوره ورکوو چې راځي. تولید او مصرف ځایي کړی، په نړیوالو اکمالاتي زنجیرونو باندې خپل تکیه کمه کړی، او خپل ګاونډیان وپېژنی. دا به یوه په زړه پورې هو وي

----- **په درناوی (17-03-2026)**

.....